

Szymon de Montfort – fanatyczny despota i reformator

29 września 2022

Grób jednego z ojców demokracji przedstawicielskiej stał się celem pielgrzymek kolejnych pokoleń. Napoleon Bonaparte określił go mianem „jednego z największych Anglików”. Szymon z Montfort był jednak przede wszystkim człowiekiem swoich czasów.

Szymon urodził się ok. 1208 r. w Montfort-l'Amaury jako młodszy syn słynnego francuskiego żołnierza i krzyżowca, hrabiego Leicester, Szymona de Montforta i Alicji de Montmorency. Dokładna data narodzin Szymona pozostaje nieznana, co wynika zapewne z faktu, że jako najmłodszy syn nie wzbudzał w młodości zbyt dużej uwagi i żył w cieniu swych starszych braci. Pierwsza, źródłowa wzmianka o Szymonie pojawiła się dopiero w 1217 r. Jako chłopiec Szymon de Montfort towarzyszył ojcu w jego kampanii przeciwko katarom. W 1218 r. hrabia zginął w wyniku urazu głowy, w trakcie oblężenia Tuluzy. Dwa lata później, podczas oblężenia Castelnaudary śmierć poniósł starszy brat Szymona, Guy.

Po ostatecznej utracie Normandii król Jan bez Ziemi odmówił ojcu Szymona praw do hrabstwa Leicester i przekazał je jego kuzynowi, Ranulfowi, hrabiemu Chester. Hrabia de Montfort zdobył liczne posiadłości podczas krucjaty przeciwko albigensom i katarom, ale po jego śmierci starszy syn, Amaury, nie zdołał utrzymać tego stanu posiadania. Próby pozyskania przez starszego de Montforta hrabstwa Leicester również należały do nieudanych. Henryk III Plantagenet, król Anglii, nie wyraził zgody, by angielskie hrabstwo przeszło w ręce wasala króla Francji. W tych okolicznościach bracia porozumieli się z królem, by to Szymon przejął angielskie posiadłości. W zamian Amaury zadowolili się rodzowymi posiadłościami we Francji. W ten sposób Szymon, uwolniony od wszelkich powinności lennych wobec króla Francji, wyruszył w drogę do Anglii w celu wyegzekwowania roszczeń do hrabstwa Leicester.

Hrabia Leicester i przyjaciel króla

Szymon de Montfort przybył do Anglii w 1229 r. Przychylnie nastawiony do francuskojęzycznych obcokrajowców król przyjął go serdecznie. De Montfort nie znał angielskiego. Nie stanowiło to jednak problemu, gdyż od czasów Wilhelma Zdobywcy językiem angielskiego dworu i elit pozostawał język francuski.

Angielscy możni odnosili się z rezerwą do francuskojęzycznych obcych z otoczenia króla, dlatego Szymon jawił się jako potencjalne zagrożenie. Osłabiony autorytet korony nie pozwalał Henrykowi na skuteczne wyegzekwowanie Leicester od potężnego hrabiego Chester. W tej trudnej sytuacji Szymon wykazał się elokwencją i charyzmą, osobiście przekonując bezdzietnego hrabiego, by ten oddał mu dzierżawione hrabstwo. De Montfort złożył Henrykowi hołd lenny w 1231 r. Wciąż jednak musiało upłynąć 7 lat, by Szymon został oficjalnie nazwany hrabią Leicester.

W ciągu kilku następnych lat od przybycia do Anglii Szymon de

Montfort stał się ulubieńcem i bliskim towarzyszem króla. Ambitny i pełen osobistego uroku można imponował królowi geniuszem wojennym, przenikliwością oraz religijnym zapałem. To ostatnie wydawało się być dla uduchowionego monarchy szczególnie istotne. W 1236 r. Henryk wydał nawet przywilej „hrabiego Leicester”, mimo że Szymon jeszcze formalnie nim nie był. Niedoszły hrabia otrzymywał również od Henryka roczną rekompensatę w wysokości 500 marek za podzielone dziedzictwo, a także dostąpił urzędu doradcy.

O bliskiej relacji Szymona i Henryka świadczy ślub de Montforta z Eleonorą, córką Jana Bez Ziemi i Izabeli z Angoulême, siostrą króla. Eleonora była najcenniejszą partią w Anglii. Mąż królewskiej siostry miał zapewniony dostęp do monarchy, władzę, wpływy, nowe ziemie i przychody. Ślub odbył się w styczniu 1238 r., w tajemnicy i bez zgody Wielkiej Rady. Zainteresowanie baronów takim małżeństwem było uzasadnione, gdyż mogło zachwiać dotychczasowym układem sił. Ponadto, by poślubić Szymona, Eleonora musiała złamać śluby wieczystej czystości, które złożyła po śmierci swojego pierwszego męża Williama Marshala, hrabiego Pembroke.

Potajemny ślub wzbudził w środowisku baronów wiele skrajnych emocji i doprowadził do kryzysu politycznego na dworze. Ten z kolei przerodził się w zbrojną rebelię, na której czele stanął brat króla, Ryszard – hrabia Kornwalii. Kryzys został opanowany po 6 miesiącach. Montfort natomiast udał się do Rzymu, aby uzyskać od papieża aprobatę dla swojego małżeństwa. W listopadzie tego roku parze urodziło się pierwsze dziecko – syn, któremu na cześć króla nadano imię Henryk. W kwietniu 1239 r. Szymon de Montfort oficjalnie otrzymał tytuł hrabiego Leicester. Oprócz funkcji królewskiego doradcy hrabia został jednym z 9 wychowawców najstarszego syna króla, księcia Edwarda.

Gniew, wojna i krzyż

Za sprawą ojca Szymona rodzina de Montfortów zasłynęła jako doskonali żołnierze i fanatyczni krzyżowcy. Starszy Szymon brał udział w czwartej krucjacie, a następnie w wyprawach przeciwko katarom i albigensom, podczas których towarzyszyli mu jego synowie. Fanatyczny gniew de Montfortowie kierowali też w stronę Żydów.

Już w 1231 r., długo przed oficjalnym przyjęciem tytułu, de Montfort wypędził społeczność żydowską z miasta Leicester, co uzasadniał jako działanie dla „dobra mojej duszy oraz dla dusz moich przodków i następców”. Żydom z Leicester pozwolono przenieść się na wschodnie przedmieścia, które były kontrolowane przez cioteczną babkę de Montforta, Małgorzatę, hrabinę Winchester. Wypędzenie Żydów przysporzyło Szymonowi popularności. Niechęć do diaspory żydowskiej w Anglii narastała od początku XIII w., głównie ze względu na praktykę lichwy, która dla chrześcijan była zakazana.

Szymon de Montfort od kilku lat borykał się z poważnymi problemami finansowymi. Hrabiego słono kosztowało wykupienie połowy udziałów jego brata Amaury'ego w hrabstwie Leicester. Ponadto w 1237 r. Szymon postanowił przyjąć krzyż i udać się na krucjatę, co pociągnęło za sobą kolejne obciążenia finansowe. Na domiar złego Eleonora słynęła z rozrzutności. De Montfort przekonał się, że wysoka pozycja na dworze wiąże się także z wysokimi kosztami.

Punkt zwrotny w relacji między hrabią Leicester a królem Henrykiem nastąpił wkrótce po narodzinach królewskiego potomka podczas uroczystości religijnej, przeprowadzonej dla uczczenia wyjścia królowej z połogu. Szymon zaciągnął olbrzymi dług pieniężny od wuja swojej żony, Tomasza II Sabaudzkiego i bez wcześniejszej konsultacji wskazał Henryka jako gwaranta spłaty. Król wściekł się, zwymyślał Szymona i Eleonorę oraz zagroził im więzieniem w Tower of London. Gniew monarchy był

tak wielki, że para opuściła Anglię i udała się do Francji. W 1239 r. przyjaźń między królem a Szymonem de Montfortem nieodwracalnie zaczęła przeradzać się w nienawiść. Owa zmiana relacji okazała się być brzemienna w skutkach.

Pomimo wygnania, Szymon zdecydował się na uczestnictwo w wyprawie krzyżowej. De Montfort dołączył do krucjaty razem z bratem Amaury'm, hrabią Kornwalii, Ryszardem i innymi możnymi. Tzw. Krucjata Baronów przebiegła stosunkowo pomyślnie. Szymon prawdopodobnie nie miał większych okazji na okrycie się wojenną sławą. Krzyżowcy nie osiągnęli chwalebnych zwycięstw, ale zręcznie posługiwali się dyplomacją, z powodzeniem wykorzystując dwie zwalczające się frakcje dynastii Ajjubidów. Starszy brat Szymona zmarł w czasie drogi powrotnej w Otranto. Hrabia opuścił Syrię jesienią 1241 r.

W lipcu 1242 r. Szymon de Montfort udał się do Poitou, gdzie Henryk III prowadził kampanię przeciwko królowi Francji, Ludwikowi IX. Wyprawa zakończyła się katastrofalną porażką. Niedofinansowana armia Henryka poniosła sromotną porażkę w bitwie pod Taillebourg. De Montfort wykazał się walecznością i geniuszem militarnym, sprawnie dowodząc tylną strażą angielskiej armii. Wściekły z powodu niekompetencji króla Szymon stwierdził, że Henryk powinien zostać zamknięty jak Karol III Prostak. Ten monarcha z dynastii Karolingów z X w. odznaczał się taką niekompetencją na polu bitwy, że został w końcu uwięziony przez własnych ludzi. Pomimo tego, między królem a jego szwagrem zapanował kruchy rozejm.

Despotyczny hrabia

Henryk III zdawał sobie sprawę z wartości hrabiego Leicester. Monarcha potrzebował świetnego żołnierza i zdolnego administratora. Szymon wyraził chęć wzięcia udziału w krucjacie do Egiptu organizowanej przez Ludwika IX w 1248 r. Henryk po wielu prośbach przekonał go, by ten zrezygnował z planów i objął z ramienia monarchy władzę w Akwitanii jako

królewski porucznik.

Rada królewska wydała pomyślny dla Szymona wyrok. Hrabia został uniewinniony od stawianych mu zarzutów, jednak powrót de Montforta do Akwitanii doprowadził do otwartego buntu. Król udał się do księstwa osobiście, by zażegnać kryzys. Monarcha postanowił odsunąć Szymona od władzy. Henryk III skierował do dawnego przyjaciela pełne nienawiści słowa: „Nigdy nie żałowałem żadnego czynu tak bardzo, jak teraz żałuję, że kiedykolwiek pozwoliłem Ci wjechać do Anglii, pozwoliłem na posiadanie ziemi i piastowanie zaszczytów w tym kraju, w którym tak się wzbogaciłeś, że zacząłeś protestować przeciwko mojej władzy”. Król przekazał Akwitanię księciu Edwardowi w ramach prezentu ślubnego.

Druga wojna baronów

Na początku drugiej połowy XIII w. Anglia znalazła się w kryzysie. Surowe warunki atmosferyczne, zniszczyły zbiory, przez co ludność cierpiała głód i zarazę. Wówczas na zaproszenie króla przybyli członkowie rodziny Lusignan z Poitou. Stali oni ponad prawem, odbierając ziemie i urzędy angielskim baronom. Nieudolna polityka zagraniczna Henryka odwracała jego uwagę od wewnętrznych problemów królestwa. Próby osadzenia na tronie królestwa Sycylii młodszego syna władcy, Edmunda, spełzły na niczym i pociągnęły za sobą ogromne koszty. Papież Aleksander IV zagroził Henrykowi ekskomuniką, jeśli ten nie spłaci długów.

W kwietniu 1258 r. baronowie: Szymon de Montfort, Roger i Hugh Bigod, Piotr Sabaudzki i Richard de Clare zawarli sojusz skierowany przeciwko królowi i rodzinie Lusignan. Baronowie kazali przysiąc królowi, że będzie przestrzegał reguł ustalonych przez radę składającą się z 24 możliwych – w połowie wyznaczonych przez baronów, a w połowie przez króla. To gremium wybrało następnie stałą radę liczącą 15 członków, która miała wspierać Henryka III w jego rządach. W jej

składzie znalazł się również Szymon de Montfort. Najważniejszych urzędników zaś miał wybierać zwoływany trzy razy do roku parlament.

Osiem tygodni później zebrał się parlament, na którym uchwalono tzw. Prowizje Oksfordzkie. Program reform obejmował szeroki zakres działań mających usprawnić aparat władzy i zapobiec nadużyciom. Zgodnie z reformą parlament uzyskiwał kontrolę nad całą administracją królewską – od szczebla centralnego po poszczególne hrabstwa. Reformy zostały ogłoszone publicznie 18 października 1258 r. i spisane w języku łacińskim, francuskim i angielskim.

Sukces opozycji nie trwał jednak długo. Już w 1262 r. król Henryk otrzymał od papieża bullę zwalniającą go ze zobowiązań Prowizji Oksfordzkich. Szymon de Montfort opuścił Anglię. Powrócił jednak już w następnym roku na życzenie baronów. Opozycja możnowładców zdała sobie sprawę, że Henryk III nie jest skłonny dobrowolnie zaakceptować żadnych reform. Koalicja baronów, na czele z hrabią Leicester, wznieciła bunt. Anglia znalazła się w stanie wojny domowej znanej jako „Druga Wojna Baronów”.

Celem Szymona de Montfort było przywrócenie Prowizji Oksfordzkich, ale także umorzenie długów należnych Żydom, co miało przekonać wahających się możnych do poparcia jego sprawy. Doszło do pogromów ludności żydowskiej np. w Worcester i Londynie. Rzezią w Worcester dowodził najstarszy syn hrabiego, Henryk. Z kolei młodszy syn Szymona poprowadził atak na Żydów w Winchester. Zwolennicy de Montforta dokonywali rzezi również w wielu innych miastach Anglii. Każdy atak miał na celu przejęcie rejestrów długów, przechowywanych w zamkniętych skrzyniach w obrębie każdej społeczności, zwanych „archae”. Rejestry zostały prawnie nakazane przez króla, aby Żydzi mogli prowadzić jakiekolwiek interesy. Powodem licznych ataków, oprócz zniszczenia rejestrów, była nadzieja na zyski pochodzące ze zrabowanego mienia. W Londynie jeden z kluczowych zwolenników Szymona, John FitzJohn, zabił gołymi

rękoma najważniejszych członków żydowskiej społeczności, Izaaka fil Aarona i Coka fil Abrahama, a zyskiem pochodzącym z grabieży podzielił się z hrabią.

Triumf i upadek

W maju 1264 r. panujący w Londynie Szymon wyprowadził swoje siły i ruszył w pościg za armią króla, która zatrzymała się w pobliżu miasteczka Lewes, oczekując na posiłki. De Montfort po raz kolejny dowiódł swojego wojskowego talentu, gromiąc dwukrotnie liczniejszą armię lojalistów. Pokonany król został wzięty do niewoli wraz z synem Edwardem i bratem Ryszardem.

Szymon został niekoronowanym władcą Anglii sprowadzając Henryka III do roli marionetki. Hrabia nie był jednak w stanie skonsolidować władzy i zapobiec rosnącemu chaosowi. By zwiększyć swoje poparcie, Szymon zwołał w styczniu 1265 r. parlament, znany jako „Parlament Szymona de Montforta”. Pierwszy raz w historii Anglii w obradach uczestniczyli przedstawiciele spoza szlachty. Na zebranie parlamentu zostali zaproszeni mieszkańcy z największych miast, takich jak York, Lincoln czy Sandwich. Było to taktyczne i populistyczne posunięcie, mające zapewnić hrabiemu popularność wśród gminu.

Styczniowy parlament przyniósł królestwu chwilową ulgę, ale podważanie tradycyjnego porządku i gromadzenie osobistej fortuny nadwątliło autorytet Szymona. Ogromnym ciosem okazało się przejście na stronę rojalistów Gilberta de Clare, hrabiego Hertford, najsilniejszego sojusznika de Montforta. Tymczasem książę Edward wydostał się z niewoli i zaczął zbierać siły do rozprawy z wrogiem. Edward pokonał najpierw syna hrabiego Szymona de Montforta pod Kenilworth. Następnie armia de Montforta spotkała się z armią Edwarda pod Evesham 4 sierpnia 1265 r. Bitwa zakończyła się całkowitą klęską stronnictwa baronów. Książę Edward triumfował. Szymon de Montfort zginął trafiony lancą w szyję przez Rogera Mortimera. Wraz z nim zginął jego najstarszy syn, Henryk. Młodszy syn, Guy, trafił

do niewoli.

Ciało hrabiego zostało okaleczone. Głowę oddzielono od ciała, a jądra odcięto i zawieszone po obu stronach nosa. Taki prezent wysłał Eleonorze Roger Mortimer. Ręce i nogi Szymona przesłano w różne miejsca Anglii. To, co zostało ze szczątków, spoczęło w opactwie w Evesham. Kiedy opactwo stało się miejscem pielgrzymek, król Henryk III kazał pochować jego szczątki w innym „tajnym” miejscu.

Szymon de Montfort stał się symbolem sprzeciwu i demokracji przedstawicielskiej. Jednak przede wszystkim był to człowiek swoich czasów. De Montfort był gorliwym krzyżowcem. Na nim ciążyła odpowiedzialność za pogromy angielskich Żydów w czasie wojny domowej. Oprócz fanatyzmu, Szymona cechowała też inteligencja i pragmatyzm, czego wyrazem jest rozszerzenie parlamentu o przedstawicieli miast. Kontynuował to król Henryk III. Podczas panowania Edwarda I stało się to już normą i dało początek Izbie Gmin.

Autorstwo: Rafał Gumiński

Ilustracja: James William Edmund Doyle (CC0)

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

Bibliografia

1. Ambler Sophie T., *The Song of Simon de Montfort: The Life and Death of a Medieval Revolutionary*, wyd. Oxford University Press, London 2019.
2. Brand Paul, *Kings, Barons and Justices, The Making and Enforcement of Legislation in Thirteenth Century England*, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2003.
3. Brooks Richard, *Lewes and Evesham 1264–65*, wyd. Bloomsbury Publishing, London 2015. Jobson Adrian, *The First English Revolution: Simon de Montfort, Henry III and the Barons' War*,

wyd. Continuum, London 2012.

4. Jones Dan, Plantageneci. Waleczni królowie, twórcy Anglii, wyd. Astra, Kraków 2014.

5. Maddicott John R., Simon de Montfort, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 1994.

6. Mundill Robin R., England's Jewish Solution, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2002.

7. Powicke Maurice, The Thirteenth Century 1217–1307, wyd. Oxford University Press, Oxford 1991.

8. Prestwich Michael, English Politics in the Thirteenth Century, wyd. Palgrave, London 1990.

9. Wild Benjamin L., A Captive King: Henry III between the Battles of Lewes and Evesham, 1264–5, wyd. Cambridge University Press, Cambridge 2017.